

Ekološka odgovornost turizma

Ecological responsibility of tourism

Nevena Beljanski, Fakultet poslovne ekonomije, Sremska Kamenica

SAŽETAK

Održivi turizam ima za cilj da turisti ostvare svoja htenja na tzv. ekodestinacijama, a da pritom ne unište ono što ih je privuklo. Ekodestinacije privlače savremene turiste, pružajući im osećaj bliskosti sa životnom sredinom, prirodnim vrednostima i lokalnom zajednicom, u skladu sa prihvaćenim konceptom održivog razvoja. Ekoturizam predstavlja putovanje koje je prijateljski nastrojeno prema životnoj sredini, koje naglašava posmatranje i očuvanje prirodnih staništa i arheoloških bogatstava, sredstvo zaštite životne sredine, ekološki odgovoran turizam, način zaštite prirodnih područja koji podrazumeva ekonomsku zaradu kroz zaštitu prirodnih resursa. Osnovni principi ekoturizma su minimiziranje negativnih uticaja na prirodu i kulturu koji mogu naneti štetu destinaciji, obrazovanje putnika o važnosti zaštite, direktni prihodi od zaštite i upravljanje prirodnim i zaštićenim oblastima. Dok su u svetu turisti u potrazi za putovanjima koja podrazumevaju aktivnosti u prirodi, kulturne i rekreativne sadržaje, ekoturizam u Srbiji je prilično nerazvijen. Pozitivne aspekte je neophodno podsticati i maksimalizovati, a one negativne ublažavati i neutralisati u cilju dostizanja ekološki odgovornog turizma.

Ključne reči:
ekoturizam,
održivi razvoj,
ekodestinacije,
prirodni resursi,
zaštita životne
sredine

ABSTRACT

Sustainable tourism aims to make tourists achieve their goals in the so-called ecodestinations, while not destroying what attracted them. Ecodestinations attract modern tourists by providing them with a sense of closeness to the environment, natural values and the local community, in accordance with the accepted concept of sustainable development. Ecotourism represents a friendly journey to environment; it emphasizes the observation and preservation of natural habitats and archeological resources, represents a means of environmental protection, ecologically responsible tourism and a way of protecting natural areas that entails economic earnings through the protection of natural resources. The basic principles of ecotourism are minimisation of the negative impacts on nature and culture that can damage the destination, education of travellers about the importance of protection, direct income from protection, as well as management of natural and protected areas. While travellers around the world are looking for travel that is full of activities in nature, cultural and recreational content, ecotourism in Serbia is quite underdeveloped. Positive aspects need to be encouraged and maximized and negative ones mitigated and neutralized in order to achieve ecologically responsible tourism.

Keywords:
Ecotourism,
Sustainable
development,
Ecodestinations,
Natural resources,
Environmental
protection

Uvod

Poslednjih godina turizam predstavlja privrednu granu koja je vodeća u odnosu na ostale segmente privrede, što ga čini najbrže rastućom industrijom na svetu. To je takođe i industrija koju je prilično teško kontrolisati i regulisati. Turizam nosi značajnu odgovornost za ekonomsko, socijalno, kulturno i prirodno okruženje. Zbog toga se pred turizam postavlja zadatak uspostavljanja održivog i odgovornog razvoja u cilju očuvanja svih značajnih vrednosti u okruženju, i postizanja ravnoteže u kojoj zadovoljavanje trenutnih potreba turista, neće ugroziti zadovoljavanje potreba budućih generacija. To je odgovoran turizam koji se prijateljski odnosi prema prirodnoj i kulturnoj baštini. Potrebno je identifikovati greške koje su dovele do degradacije mnogih turističkih odredišta širom sveta usled nekontrolisanog razvoja turizma i postaviti nove osnove za razvoj turizma čiji će uticaj na životnu sredinu biti korigovan.

Održivi razvoj turizma

„Pod održivim turizmom podrazumeva se svaki vid turizma koji doprinosi zaštiti životne sredine, socijalnog i ekonomskog integriteta i unapređivanju prirodnih, stvorenih i kulturnih vrednosti na trajnoj osnovi“ (Love Travel, 2017a).

Glavni cilj održivog turizma je da se omogući turistima uživanje i sticanje znanja o prirodnim, istorijskim i kulturnim karakteristikama okruženja, uz očuvanje integriteta mesta i podsticanje ekonomskog razvoja i dobrobiti lokalne zajednice. Održivi razvoj ne sme da zaustavi razvoj turizma, već da omogući njegov razvoj tako da turisti vide i dožive ono što žele, ali da pritom oni ne unište ono što ih je privuklo. Istovremeno, društveno i kulturno okruženje u turističkim destinacijama, ne može biti uništeno niti ugroženo. Turistička industrija treba da komunicira sa lokalnim zajednicama i da ih uključi u razvoj. Danas se čovečanstvo suočava sa mnogim nejednakostima unutar i između nacija, sa povećanjem gladi, siromaštva, bolesti i nepismenosti. Veliku pretnju našoj budućnosti predstavljaju i ekološki rizici kao što su: posledice smanjenja ozonskog omotača, promene klime, degradacija zemljišta, krčenje šuma, gubitak biodiverziteta i zagađenje vazduha, vode i zemlje.

Održivi razvoj turizma se najvećim delom odnosi na izgradnju i razvoj tzv. *ekoturizma sa ciljem zaštite i očuvanja biljnog i životinjskog sveta. Pre svega, neophodno je aktivno učestvovanje lokalnog stanovništva*

sa destinacija u aktivnostima na očuvanju sredine. Primena ovog koncepta treba da obezbedi „povećanje kvaliteta turističkog proizvoda na bazi zaštite prirodnih i kulturnih dobara“, a u praksi njegovo sprovođenje „zahteva menadžment izvora kojim će se usmeravati ekonomske aktivnosti u okviru ekoloških parametara“ (Vučetić, 1999). Razvoj turizma treba da se zasniva na usklađivanju ekonomskih i ekoloških ciljeva.

Održivi turizam zahteva napore svih zainteresovanih strana u razvoju turizma, ali je garant očuvanja, kako ekonomskih, tako i ekoloških i kulturnih vrednosti, a osim toga kako se često ističe „obezbeđuje i zaštitu ekosfere, stabilan privredni razvoj i jednaku raspodelu životnih šansi“ (Stefanović & Kicošev, 2006).

Ekoturizam

Ekoturizam se sa jedne strane odnosi na koncept koji obuhvata set principa, a sa druge strane, na poseban segment tržišta. To je „enviromentalno odgovorno putovanje i poseta relativno nedirnutim oblastima prirode, da bi se uživalo u prirodi i da bi se ona uvažavala (kao i svi prateći kulturni objekti iz prošlosti i iz sadašnjosti), koje promoviše očuvanje, ima nizak uticaj posetilaca i omogućava korisnu aktivnu društveno-ekonomsku uključenost lokalnog stanovništva“ (Love Travel, 2017b).

Ekoturizam je deo oblasti održivog turizma i predstavlja ekvivalent turizmu zasnovanom na prirodi. Ekoturizam, kao tržište, beleži intenzivan rast u okviru turizma kao privredne grane. Prema podacima Svetske turističke organizacije uz godišnji rast od 5% u svetskim razmerama, što predstavlja 6% svetskog bruto proizvoda, kao i 11,4% potrošnje, ekoturističko tržište zaslužuje posebnu pažnju. Ekoturizam u svetskim razmerama vrlo brzo postaje najpopularniji vid odmora (UNWTO, 2017).

Udruženje za ekološki turizam u Evropi (*The Association for Ecological Tourism in Europe*) publikovalo je 1997. godine preporuke za organizatore putovanja orijentisane ka životnoj sredini. Razvijanje smernica predstavlja dragocenu pomoć lokalnim učesnicima o tome kako razviti ekoturizam u lokalnim zajednicama, ekosistemima ili u specifičnim sektorima ove privredne grane, kao što su smeštaj ili organizatori putovanja.

Organizatori putovanja imaju veliku odgovornost. Zaduženi su za stvaranje robne marke kroz kataloge, internet prezentacije kao i kroz distribuciju filmova i CD diskova. Kao primer može se navesti TUI Group, svetski vodeća kompanija za turizam, koja je posvećena

smanjivanju spoljašnjih i unutrašnjih uticaja svojih aktivnosti na životnu sredinu. TUI Group brendovi hotela, kao što su *Robinson, Greccotel, Iberotel, Dorffhotel, Nordotel* i *Riu* su pokazatelji kako se standardi kvaliteta životne sredine mogu staviti u praksu (TUI Group, 2017). Njihov zajednički cilj je saradnja na održavanju kvaliteta vode za kupanje i plaža, zaštita životinja u blizini hotela, kao i smanjenje uticaja na životnu sredinu putem poboljšanja eko-efikasnosti (potrošnja energije, potrošnja vode, izbegavanje otpada, smanjeno korišćenje zemljišta) u hiljadama hotela za odmor. Organizatori receptivnih putovanja preuzimaju prvenstveno odgovornost za klijente tokom putovanja, pri čemu svako putovanje mora biti visokog kvaliteta, a njegove obrazovne komponente treba da zadovolje standarde ekoturističke privrede.

Istraživači u oblasti života u divljini napredovali su u proučavanju brojnih vrsta divljih životinja u osamdesetim godinama XX veka, radeći sa jedinstvenim vrstama kao što su kitovi, kornjače, planinske gorile, orangutani, makao majmuni i orlovi. Stvoren je niz različitih specijalizovanih tura kako bi, po prvi put, posetioци bili u prilici da posete ove lokacije, kao i da vide ove neobične životinjske vrste. Mnoga od ovih putovanja su prvobitno realizovana u veoma rustičnim mestima na terenu, a putnici su plaćali nadoknadu za podršku zaštiti i istraživačkim inicijativama.

Evropljani su više zainteresovani za seoski turizam u Evropi nego turizam zasnovan na prirodi, jer predeli divljine ne čine najveći deo evropske životne sredine. Stanovništvo severa Evrope pokazuju interesovanje za turizam sa visokim standardima održivosti, a turizam zasnovan na prirodi se snažno razvija kao inicijativno tržište za ove zemlje. Interesovanje evropskog tržišta za putovanja u prirodu prevazišlo je bilo koje receptivno tržište, uključujući SAD i Kanadu.

S obzirom na globalni značaj ekoturizma, Ujedinjene nacije su proglasile 2002. godinu Međunarodnom godinom ekoturizma, a Komisija UN za održivi razvoj zatražila je od međunarodnih agencija, vlada i privatnog sektora da preduzmu odgovarajuće aktivnosti koje podržavaju ovu akciju. Vlade imaju izuzetno važnu ulogu u razvoju ekoturizma u pravcu delovanja različitih učesnika i sprovođenja politika.

Savremeni turista teži ka iskustvima koji mu pružaju osećaj bliskosti sa prirodom i lokalnom zajednicom. Svaka turistička destinacija koja privlači ovakve posetioce treba da zaštiti svoje resurse u saradnji sa lokalnom zajednicom. U tom procesu država ima

veoma važnu ulogu, jer je odgovorna za planiranje, kreiranje i osmišljavanje politike i sprečavanje preterane i nepravilne gradnje, za sisteme upravljanja otpadom i vodosnabdevanje, kao i snabdevanje električnom energijom.

Ecology predstavlja vrstu turističkog smeštaja koji štiti prirodne i kulturne komponente svog okruženja, tokom izgradnje vrši minimalan uticaj na životnu sredinu, uklapa se u specifični kontekst okruženja, koristi alternativna, održiva sredstva u potrošnji vode, obezbeđuje pažljivo postupanje sa smećem i otpadnim vodama, odlično saraduje sa lokalnim stanovništvom, primenjuje programe ekološkog obrazovanja i vaspitanja i zaposlenih i turista i daje doprinos održivom razvoju lokalne zajednice kroz istraživačke programe (Love Travel, 2017b). Posetioци su, uglavnom, nezavisni putnici koji putuju bez turističkog vodiča. Angažuju se lokalni vodiči koji su obično snažno motivisani da predstave prirodne atrakтивности zavičaja ljudima sa strane i svojim znanjem bude iskreno poštovanje kod posetilaca. Brojne su mogućnosti za rekreaciju koje nude ekokonačišta (*ecology*): posmatranje ptica, vožnja kanuom, jahanje konja, vožnja biciklom, izleti na plaže, edukative posete lokalnim muzejima, zoološkim vrtovima, farmama leptira, ali i nekih pomalo ekstremnih, kao što su staze od konopaca za šetnje po džungli (Love Travel, 2017b).

Green Hotels su hoteli koji u svom poslovanju primenjuju i poštuju principe održivog razvoja. Savremeni pritisci ekologa, klijenata i zaposlenih, stvorili su uslove da hoteli posluju na savremen način, uz preuzimanje odgovornosti za očuvanje životne sredine.

Međunarodno društvo za turizam (*The International Ecotourism Society*) navodi da je ekoturizam odgovorno putovanje u oblasti prirode, koje omogućava očuvanje životne sredine i podržava blagostanje lokalnog stanovništva i u skladu sa tim postavlja dugoročne ciljeve: uspostavljanje obrazovnih programa i programa obuke, pružanje informacija, uspostavljanje smernica i njihovo praćenje, izgradnja međunarodne mreže institucija i profesionalaca, i istraživanje i razvoj modela u oblasti ekoturizma (2017).

Ekoturizam predstavlja putovanje prijateljski nastrojeno prema životnoj sredini, koje naglašava posmatranje i očuvanje prirodnih staništa i arheoloških bogatstava, sredstvo zaštite životne sredine, ekološki odgovoran turizam, način zaštite prirodnih područja koji podrazumeva ekonomsku zaradu, kroz zaštitu prirodnih resursa, to je vrsta turizma koja uključuje prirodu, više od

zaštite, to je vrsta putovanja koje odgovara na ekološke, socijalne i ekonomske potrebe destinacija. U ovaj koncept putovanja su uključene sve faze putovanja, od avio prevoza, preko hotela, lokalnog transporta i turoperatora,

dakle, to je oblik turizma koji brine o životnoj sredini i integritetu ekosistema i obezbeđuje ekonomski razvoj i sredstva zaštite prirode (Đuričić, Đuričić, & Avakumović, 2009).

Tabela 1. Dimenzije ekoturizma

Dimenzija	Objašnjenje
Aktivnost	Turizam koji se bazira na iskustvu prirodnih i kulturnih resursa.
Biznis	Turoperator koji obezbeđuju ekoture.
Filozofija	Poštovanje prema zemlji, prirodi, ljudima i kulturi.
Strategija	Sredstvo za zaštitu, ekonomski razvoj i kulturno oživljavanje.
Marketing koncept	Promocija turističkog proizvoda koji štiti životnu sredinu.
Sredstvo (korisnost)	Ova dimenzija se dovodi u vezu sa terminima: „odgovorno ili etičko putovanje“, „turizam malog uticaja“, „obrazovno putovanje“, „zeleni turizam“ i drugi.
Simbol	Razmatranje o odnosu između turizma i životne sredine.
Principi i ciljevi	Isticanje zajedništva i održivog odnosa između turizma i životne sredine.

(Izvor: Waldeback, 1995.)

Ekoturizam je svrsishodno putovanje u cilju upoznavanja kultura, flore i faune određenog područja, pri čemu se vodi računa o tome da ekosistem područja ostane netaknut. Istovremeno se pruža prilika za ostvarenje prihoda koji lokalnom stanovništvu omogućava očuvanje prirodnih resursa.

Uz ekoturizam se vrlo često povezuju tipovi turizma kao što su: prirodni, ruralni, agroturizam kao i „robinzonski turizam“. Neke osnovne karakteristike koje se vežu uz pojam ekoturizma i smeštaja koji je ovde omogućen i nudi se ekopotnicima su prirodno očuvani prostori, korišćenje jednostavnih vrsta smeštaja, strogo pridržavanje zaštite okoline i ograničeni broj postelja (Đuričić, Đuričić, & Avakumović, 2009).

Novi tip putnika, koje je nametnuo ekoturizam u ovom vidu turističkih putovanja, je odgovorni putnik ili ekoturista. Ekoturista kroz ovu vrstu odmora očekuje netransformisanu ili delimično transformisanu okolinu, te na taj način doživljava stapanje sa istom. Ekoturista tokom svog odmora treba da doprinosi očuvanju okoline i direktno da utiče na smanjivanje negativnih posledica koje donosi masovni turizam. Rezultati razvoja ekoturizma se prate od 1991. godine kada se i donosi set principa ekoturizma koji su prihvaćeni od strane nevladinih organizacija, preduzeća, vlada, naučnih ustanova i lokalnih zajednica (Stojanović, 2007).

Osnovni principi ekoturizma se odnose na minimiziranje negativnih uticaja na prirodu i kulturu koji mogu naneti štetu destinaciji, obrazovanje putnika o važnosti zaštite, direktne prihode od zaštite i upravljanje prirodnim i zaštićenim oblastima, naglašavanje upotrebe dugoročnih programa nadgledanja kako bi se procenili i minimizirali uticaji na prirodu i lokalno stanovništvo, težnju za maksimalizacijom ekonomskih koristi zemlje domaćina i oslanjanje na infrastrukturu koja je razvijena u skladu sa životnom sredinom, minimiziranje upotrebe fosilnih goriva, biljnog i životinjskog sveta (Page & Dowling, 2002).

Karakteristike ekodestinacije su: očuvane prirodne atraktivnosti u okviru zaštićenog predela, mala gustina razvoja gde preovladavaju oblasti prirode i gde nema dominacije izgrađenih područja, dokaz da turizam ne šteti prirodi, razvoj malih lokalnih preduzeća (uključujući i teže sa hranom i druge vrste zanatskih preduzeća čiji su vlasnici lokalni stanovnici), mesta namenjena rekreaciji na otvorenom, koja su osmišljena tako da zaštite osetljive resurse, unapređenje objekata za smeštaj, hotela, u kojima prijateljski naklonjeno i motivisano osoblje pruža istinsko gostoprimstvo, raznovrsnost lokalnih festivala i manifestacija na kojima se iskazuje ponos pripadnika lokalne zajednice njihovim prirodnim okruženjem i kulturnim nasleđem, kao i uredni i čisti javni objekti, kao što su javni tuševi i toaleti.

Neke od najpoznatijih svetskih ekodestinacija su: Panama, Kostarika, Ekvador, Jukatan (Meksiko), Dominikanska Republika, Aljaska, Madagaskar, Tanzanija, Kenija, Devičanska ostrva, Island, Laos, Indija, Šri Lanka i Kambodža.

Ekoturizam u Srbiji

U Srbiji stepen razvoja ekoturizma nije na zavidnom nivou. Razlozi za to su nedovoljno razvijeni centri ekoturizma, kao i nedostatak prave kampanje za podizanje svesti kod ljudi o ekoturizmu. Srbija ima velike potencijale za razvoj ekoturizma:

- 5 nacionalnih parkova;
- 1 rezervat biosfere;
- 120 rezervata prirode;
- 20 parkova prirode;
- oko 470 spomenika prirode i
- 215 biljnih i 427 životinjskih vrsta koje su označene kao biljne retkosti.

Pored navedenih, Srbija je izuzetno bogata planinama, rekama, jezerima, koji takođe predstavljaju značajan potencijal za razvoj ovog vida turizma. Uprkos svim navedenim potencijalima, i dalje se zloupotrebljava priroda, što za posledicu ne može ništa dobro doneti, budući da i priroda ima svoj balans, od koga zavisimo i mi sami. Kao još jedan razlog nedovoljnog razvoja ekoturizma navodi se i nedovoljna motivisanost, kako potencijalnih stvaralaca ovog turističkog proizvoda, tako i samih posrednika. Ukoliko bi se stvari u narednom periodu promenile, ekoturizam bi, kao mala industrija, trebalo da donese značajan napredak turizmu u Srbiji, otvorena vrata za sve ljude željne mira, čiste prirode, kao i povećanje nacionalnog budžeta (Unković & Zečević, 2005).

Nadležni organi podržavaju razvoj ruralnog turizma u cilju diverzifikacije ekonomskih aktivnosti i poboljšanja kvaliteta života ruralnog stanovništva. Na osnovu raspoloživih internih podataka u nadležnom ministarstvu, Odeljenje za ruralni razvoj u periodu 2006-2008. godine značajno je povećalo novčani iznos namenjen razvoju ruralnog turizma i raznovrsnih ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima. Ukupan iznos je bio 91.580.215 dinara i koristilo ga je 173 kandidata. Najveće interesovanje za korišćenje ove podrške evidentirano je na području zapadne Srbije, koja ima dugu tradiciju ruralnog turizma, povoljne uslove za razvoj ekoturizma

i izuzetan prirodni potencijal (54,2%). Nakon toga su bili kandidati iz Vojvodine (13,3%), centralne Srbije (12,6%) i istočne Srbije (12,4%) (Radović & Vojinović, 2017).

Ekodestinacije u Srbiji koje bi mogle da budu početak i oslonac razvoja ekoturizma u Srbiji su prirodni rezervat Zasavica (kod Sremske Mitrovice), klisura reke Gradac (kod Valjeva), Stara planina, NP Đerdap, NP Tara, Vlasinsko jezero i rezervat biosfere Golija. Za sada je ekoturizam kod nas zastupljen na salašima i selima, i to u veoma malom broju.

Ekoturizam nudi rešenja kako:

- razviti turizam na stvarno zaštićenom ili još neotkrivenom području bez opasnosti da posetioci naruše ili izmene izvorni karakter ili izgled tog područja;
- odrediti broj posetilaca koji osigurava kontinuitet razvoja turizma u nekom području, a bez narušavanja prirodne ravnoteže;
- sagraditi nove ili iskoristiti postojeće smeštajne objekte, osigurati snabdevenost vodom, hranom, zbrinjavati otpad uz što manje narušavanja sklada sa okolinom;
- osigurati da novac koji se potroši na putovanje bude od koristi lokalnom stanovništvu i
- edukovati putnika/stvoriti ekoturistu.

Ekoturizam u svetu

Kao jedan od primera borbe za očuvanje životne sredine može se pomenuti akcija koju je realizovala neprofitna organizacija *Ocean Conservancy*, kada je, tokom Međunarodnog dana čišćenja obala, oko 400.000 volontera širom sveta očistilo je 27.400 km obala, rečnih korita i morskog dna, prikupljeno je više od 3,2 miliona opušaka od cigareta i oko 1,3 miliona plastičnih kesa. Volonteri su pronašli i 26.585 automobilskih guma, što bi bilo dovoljno za 6.646 automobila. Od 104 zemlje učesnice ovog, 23. Međunarodnog dana čišćenja, gotovo polovina dobrovoljaca bila je iz SAD-a, a od ostalih zemalja najzastupljeniji su bili volonteri iz Japana, sa Filipina i iz Kanade (Love Travel, 2017a).

Usled porasta slobodnog vremena, zarade i pojave novih modnih trendova, sve više Evropljana ide na odmor svake godine. Avanturistički duh, kao i veća potražnja za putovanjima koja podrazumevaju aktivnosti u prirodi, kulturne i rekreativne sadržaje, sve su uočljiviji kod savremenih turista. Većina turista izbegava destinacije na kojima je narušena životna sredina. Sve velike

industrije koje se brzo šire mogu imati negativne uticaje na prirodno okruženje, ni turizam nije izuzetak. Ovaj sektor se ne samo širi, već se menja i način na koji turisti putuju. Rastući trend je da ljudi sve češće idu na više kraćih odmora, kao i da putuju sve dalje od svojih domova. Procenjeno je da je 1990. godine, skoro 135 miliona turista (domaćih i inostranih) posetilo mediteransku obalu, udvostručujući, tako, broj stanovnika. Turizam obuhvata oko 50% putničkog saobraćaja u Evropi, što ima ozbiljne posledice kako na turističke destinacije, tako i na područja duž koridora turističkih kretanja. Prirodni resursi i lokalna infrastruktura su često u konfliktu sa drastičnim porastom broja ljudi u toku turističke sezone (Love Travel, 2017a).

Neke destinacije su postale žrtve sopstvenih prirodnih lepota. Mala ostrva kao što su Mikonos u Grčkoj, Porkerol u Francuskoj i Kapri u Italiji, doživela su izuzetno veliki pritisak i premašila svoje kapacitete.

U najpopularnijim turističkim destinacijama duž morskih obala i u Alpima, uticaji na prirodu i stanovništvo već prevazilaze kritične granice. Tri četvrtine peščanih dina na mediteranskoj obali između Španije i Sicilije je već nestalo, uglavnom kao rezultat urbanizacije povezane sa razvojem turizma.

I pored raznovrsnosti globalnog tržišta turizma i sve većeg značaja specijalnih vrsta turizma, primorski turizam je i dalje dominantan u pogledu broja turista. Primorske i ostrvske destinacije doživlele su veliki pritisak na svoje prirodne i kulturne resurse, s obzirom na sve veću potražnju i njihovu turističku aktivnost. Zbog toga se Svetska turistička organizacija (UNWTO), kroz međunarodnu, regionalnu i tehničku saradnju, i aktivnostima na izgradnji kapaciteta, bavi promovisanjem razvoja turizma, kao dela integrisanog upravljanja obalnim područjima. Izgradnja hotela i prateće infrastrukture predstavlja ogroman udar na zalihe pijaće vode, korišćenje zemljišta i ekosisteme. Hoteli su veliki potrošači vode. Turisti troše mnogo energije, vode i proizvode mnogo više otpada. Sve veći broj Evropljana gradi vikendice u kojima ne provode mnogo vremena, a koje zauzimaju mnogo više zemljišta nego bilo koji drugi vid smeštaja. Važno je da dalji razvoj turističkih mesta bude ograničen i u skladu sa lokalnim resursima kao što su voda, površina zemljišta, nedirnuta priroda i uz prihvatanje lokalnog stanovništva.

Uz turistička putovanja nastavljaju da rastu i najdominantniji oblici transporta, drumski i vazdušni saobraćaj, kao najštetniji po prirodno okruženje. Dok se

povećava broj letova, železnički saobraćaj se drastično smanjuje. Primetno je povećanje broja letova na kraćoj razdaljini, a veliki problem predstavlja emisija štetnih gasova koju emituju avioni. U skladu sa tim postavljaju se nova pravila i ekološki standardi. Avio kompanije moraju da prate emisiju ugljen-dioksida iz svojih letelica.

Plava zastava (*Blue Flag*) za plaže i marine je međunarodni ekološki program zaštite okoline mora i priobalja u cilju održivog upravljanja morem i priobalnim pojasom. Plava zastava je danas u svetu veoma cenjena turistička markica koja je sve brojnijim turistima glavni orijentir prilikom odabira destinacije i predstavlja simbol najpriznatijeg modela ekološkog očuvanja i obrazovanja i informisanja javnosti, vezano za more i priobalni pojas. Plaže i marine na stajaćim (slatkim) vodama takođe mogu biti nosioci međunarodne Plave zastave.

Intelektualni vlasnik Plave zastave i međunarodni voditelj ovog programa je Fondacija za ekološko obrazovanje (*Foundation for Environmental Education – FEE*). To je neprofitna, nevladina organizacija, koju čine nacionalne organizacije 59 zemalja u Evropi, Africi, Okeaniji, Aziji, Severnoj i Južnoj Americi, kojima je turizam jedan od strateških ciljeva. Do sada je podignuto preko 3000 Plavih zastava, od toga preko 2500 na plažama i preko 600 u marinama. Plava zastava je priznanje koje se dodeljuje samo za jednu sezonu i zahtev se svake godine obnavlja, a ovaj program se zasniva na strogo definisanim kriterijumima. Iako se tokom sezone sprovodi kontrola, gosti i korisnici plaža i marina sa Plavom zastavom slobodni su da obaveste FEE u slučaju da primete kršenje zadatih kriterijuma. Za sprovođenje programa Plava zastava u svakoj je državi zadužena po jedna ekološka organizacija, koja svojom strukturom i programom rada ispunjava kriterijume za članstvo u FEE.

Zeleni kofer (*Green Suitcase*) predstavlja standarde kvaliteta zaštite životne sredine za turističke centre, turističke objekte za smeštaj i turističke agencije u Evropi. Sve učesnike nadgledaju nezavisni stručnjaci, koji procenjuju rezultate u određenom broju oblasti. Kompanijama koje zadovoljavaju zahtevane standarde dodeljuju se priznanja (zlatna, srebrna i bronzana).

Studija slučaja – Ekodestinacija Kostarika

Kostarika je tokom 1980-ih godina imala najveći obim seče šuma u Latinskoj Americi. Iako u Kostarici nije prihvaćen ekoturizam kao izvor dohotka i zaposlenja

za ljude koji žive u blizini nacionalnih parkova, odnos prema prirodnim resursima morao je biti promenjen. Sredinom 1990-ih, prihodi od održive (uzgojne seče) su uloženi u poboljšanje poljoprivredne tehnike, a uspešno je sprovedeno i ekološko obrazovanje.

Kostarika je danas veoma poznata po svojim prostranim i dobro zaštićenim nacionalnim parkovima. Monteverde je najpoznatija ekoturistička destinacija, razvijana pod nadzorom stručnjaka, sa dobro obučanim vodičima i društveno odgovornom lokalnom zajednicom.

Na Kostarici su ispunjeni glavni kriterijumi za razvoj ekoturizma:

- putovanja u prirodne destinacije se promovišu, pa tako nacionalni parkovi privlače najveći deo turista;
- minimalizovani su negativni uticaji: većina hotela je sa manjim brojem soba, krovovi od slame i ostali lokalni građevinski materijali, solarno grejanje vode i prirodna ventilacija izgrađuju ekološku svest kod lokalnog stanovništva, kao i kod turista;
- obezbeđena je direktna finansijska korist za zaštitu: sa rastom ekoturizma smanjene su seče šuma i svedene na uzgojni i sanitarni nivo, rezultirajući time da vlada Kostarike dobije ASTA ekološku nagradu za zaštitu tropskih kišnih šuma;
- lokalnom stanovništvu je omogućena zarada: meštani nude prateće usluge (narodne rukotvorine, organska poljoprivreda, farme leptira, proizvodnja i ponuda u lokalnim restoranima autentične hrane), ekološka svest i obrazovanje stanovništva proizvelo je kvalitetne lokalne vodiče, rendžere, hotelske menadžere i turističke vozače;
- poštovanje lokalne kulture: ekoturizam je stimulisao i poboljšao lokalne zanate, folklor, razvoj nacionalnih muzeja i pozorišta, privrženost lokalnoj sredini i odanost religioznim običajima;
- podržavanje ljudskih prava i demokratske tendencije: Kostarika ima najstariju demokratiju u Latinskoj Americi (Loehr, 2000).

Kostarika je za samo petnaest godina prešla težak put, od zemlje sa najmanjom površinom šuma u Latinskoj Americi, do svetske top ekodestinacije, što je rezultiralo obostranom korišću države i lokalnog stanovništva.

Prednosti i nedostaci ekološki odgovornog turizma

Karakteristike odgovornog turizma su minimalizovanje negativnih privrednih, ekoloških i društvenih uticaja, generisanje veće privredne dobiti za lokalno društvo, čime se povećava dobrobit stanovništva, zaposlenost i osigurava mogućnost uključivanja lokalnog stanovništva u turizam. Lokalno stanovništvo se uključuje i u odlučivanje, čime se utiče na svakodnevni život i kvalitet življenja receptivnog stanovništva, doprinosi se očuvanju prirodne i kulturne baštine, pruža se trajan i nezaboravan doživljaj turistima u kontaktima sa lokalnim stanovništvom, bolje upoznaju lokalnu kulturu, društvene i prirodne odnose, smatraju se važnim veze zasnovane na međusobnom poštovanju, dok veze izgrađene između turista i lokalnog stanovništva jačaju identitet stanovništva i poverenje prema turistima koji stižu u njihovu sredinu (Birkaš & Major, 2012).

Ekonomski pozitivni uticaji su nova radna mesta, porast prihoda stanovništva, razvoj lokalne ekonomije, podsticanje proizvodnje dobara na lokalnom nivou, penetracija na nova tržišta, iniciranje međunarodne razmene, rast životnog standarda kao i porast prihoda od poreza na lokalnom nivou.

Positivni uticaji na kvalitet života su promovisanje dobrobiti lokalne zajednice, podrška edukaciji i rezidenata i turista, kreiranje atraktivnog okruženja u destinaciji, poboljšavanje međukulturne razmene i razumevanja, podsticanje daljeg razvoja kulture, zanatstva i umetnosti, podizanje nivoa znanja i obrazovanja, podsticanje rezidenata da više vrednuju svoju kulturu i okruženje.

Positivni uticaji u vidu zaštite prirodne i kulturne baštine su zaštita ekoloških procesa, očuvanje biodiverziteta, očuvanje i zaštita kulturnih i izgrađenih resursa, kreiranje ekonomske vrednosti, stvaranje nove generacije odgovornih potrošača, kreiranje sistema samofinansiranja aktivnosti.

Negativni uticaji na životnu sredinu su kreiranje staza i kampova van obeleženih zona, velike gužve i velike količine smeća, korišćenje vozila za održavanje i prevoz, problem mokrih čvorova, uticaj na floru i faunu, zagađenje vode i vazduha, prevelika izgrađenost, vandalizam, rizici od požara, oštećenja arheoloških nalazišta.

Sredstva maksimalizovanja pozitivnih aspekata su marketing turističkih destinacija, zaštita i upravljanje zaštićenim područjima, insistiranje i očuvanje kulture, tradicije i nasleđa, dalji razvoj proizvoda koji sadrže elemente ekoturizma i uključivanje eko i principa održivosti u ostalim destinacijama.

Negativni aspekti i uticaji na razvoj ekoturizma su proces tržišne valorizacije koji je veoma spor, nedostatak komunikacije među stakeholderima i privatno-javno partnerstva, nedostatak ljudskih resursa, finansijski izazovi, nizak nivo znanja i upoznatosti lokalne zajednice sa ekoturizmom, nepostojanje sistemskog pristupa (Turistička organizacija Srbije, 2017).

Sredstva minimiziranja negativnih aspekata su agresivne i proaktivne strategije prodaje (kao deo destinacijskog marketinga), pravna i zakonska regulativa kao osnov zdravog privatno-javnog partnerstva, međunarodni fondovi (upravljanje projektima), komunikacija sa lokalnom zajednicom na jednostavan i njima blizak način kako bi se objasnile sve koristi (Turistička organizacija Srbije, 2017).

Zaključak

Kao vodeća grana privrede, turizam je na sebe preuzeo odgovornost za sve vrste okruženja. Ekodestinicije privlače savremene turiste, približavajući ih prirodnim vrednostima i lokalnoj zajednici, uz zaštitu svojih resursa.

Ekoturizam štiti ekosistem uz ostvarenje prihoda lokalnog stanovništva. Prirodne atraktivnosti se nastoje očuvati netaknutim, uz razvoj malih lokalnih preduzeća i unapređenje ugostiteljskih usluga. Ekoturizam u Srbiji je slabo razvijen i pored brojnih prirodnih bogatstava, iz razloga zloupotrebljavanja prirode i nedovoljne motivisanosti za razvoj ove vrste turizma.

U Srbiji je potrebno razvijati ekoturizam, kao mogućnost značajnog napretka turizma u Srbiji, uz povećanje nacionalnog budžeta. Veoma atraktivne turističke destinacije postaju žrtve sopstvenih prirodnih lepota, usled prevelikog uticaja turizma na prirodu i stanovništvo. Njima je potrebna posebna zaštita uz ograničen dalji razvoj u skladu sa lokalnim resursima i uz društveno prihvatanje lokalnog stanovništva.

Glavni zadatak odgovornog turizma jeste minimiziranje negativnih privrednih, ekoloških i društvenih uticaja, uz povećanje privredne koristi za lokalno stanovništvo. Neophodno je očuvanje prirodne i kulturne baštine. Odgovorni turizam ima pozitivan ekonomski uticaj, uticaj na kvalitet života i zaštitu prirodne i kulturne baštine. Pored toga može imati negativan uticaj na životnu sredinu u smislu zagađenja i uništenja. Pozitivne aspekte je neophodno podsticati i maksimalizovati, a negativne ublažavati i neutralisati u cilju dostizanja ekološki odgovornog turizma.

IZJAVA

Autorka je svojom izjavom potvrdila nepostojanje bilo kakvog sukoba interesa.

LITERATURA

- Birkaš, E., & Major, Đ. (2012). Odgovorni turizam. *Tims Acta*, 6, 81-89.
- Đuričić, Z., Đuričić, R., & Avakumović J. (2009). Marketing i eko-turizam - resursi savremenog doba, *1st International conference Ecological Safety in Post-modern Environment*, 26-27 June 2009, Banja Luka: Panevropski Apeiron univerzitet.
- Loehr, A. (2000). *Eco-Wild*. Watamu. Kenia.
- Love Travel. (2017a). *Održivi razvoj turizma*. Preuzeto 15. novembra, sa <http://www.lovetravel.rs/zelena-planeta>
- Love Travel. (2017b). *Ekoturizam*. Preuzeto 15. novembra, sa <http://www.lovetravel.rs/zelena-planeta>
- Page, S., & Dowling R. (2002). *Ecotourism*. Addison-Wesley Longman Ltd.
- Radović, V., & Vojinović, Ž. (prir.) (2017) *Development of innovative tourism product in rural areas: challenges and security issues*, 2nd International Conference 1-3 June. Vrnjačka Banja: Fakultet za hotelijerstvo i turizam.
- Stefanović, V., & Kicošev, S. (2006). Menadžment održivog razvoja turizma. *Turizam*, 10, 56-59.
- Stojanović, V. (2007). *Održivi razvoj turizma i životne sredine*. Novi Sad: PMF, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo.
- The International Ecotourism Society. (2017). *A simple user's guide to certification for sustainable tourism and ecotourism*. Preuzeto 17. novembra 2017, sa <http://www.ecotourism.org>
- TUI Group. (2017). *About TUI Group*. Preuzeto 19. novembra 2017, sa <https://www.tuigroup.com/en-en>
- Turistička organizacija Srbije*. (2017). Pristupljeno 16. novembra, sa <http://www.srbija.travel>
- Unković, S., & Zečević, B. (2005). *Ekonomika turizma*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Vučetić, A. (1999). Menadžment održivog razvoja turizma. *Marketing*, (30)4, 161-163.
- Waldeback, K. (1995). *Beneficial Environmental Sustainable Tourism*. BEST: Vanuatu
- World Tourism Organization (UNWTO). (2017). *Annual report 2016*. Preuzeto 18. novembra 2017, sa <http://www2.unwto.org/>

Datum prijave: 18.01.2018.

Datum prihvatanja: 24.01.2018.

Kontakt

Nevena Beljanski, Univerzitet Educons, Fakultet poslovne
ekonomije, Sremska Kamenica, Vojvode Putnika 87
E-mail: beljanskin@gmail.com